

A fény évszázada

Ginger és Fred

Vonat érkezik a római pályaudvarra. Gingert hozza. Nem a legtokéletesebb tudású táncosnót, akit ezidáig a filmvásznon látni lehetett, csak olasz mását, Amelia Bonettit. Jó harminc éve annak, hogy Fredde, azazhogy Pippo Botticellával elbűvölték az olasz publikumot a *Dalol a flotta* érzelmes búcsútáncával. Amelia a CST tévétársaság meghívására jött Rómába, hogy a másnap délutáni karácsonyi show-műsorban partnerével felidézze hajdani sikerszámukat. Ideális nyitány lehetne egy keserédes nosztalgiafilmhez. Csakhát a peron fölött ott függ hatalmasan, gusztustalanul és baljósan a Csülök. Nem hihetjük, hogy Amélia mókuspofikájával, hatvan egynehány esztendőn átmentett jóindulatával, gyermeki bizalmával e jében győzni fog.

De aztán mintha nem is történe olyan igazán nagy méltánytalanság: igaz ugyan, hogy a tévések olykor megfélemlenek róla, olykor gorbászkodnak vele, de legalább annyi kedvességben van része, végül még a tévétársaság (gyerekkorában parkettáncos karrierről álmódzó) elnöke is táncra kéri. Melléfogunk, ha úgy képzeljük, hogy ez a film arról szól, milyen ridegen bánik a televízió a műsoraiban szereplő civilekkel. Fellinit sohasem a panaszos levelek íróinak hevülete jellemezte. Még csak a mélyebb sebekre érzékeny drámaíróé sem. Az *édes élet* óta filmjeiben és filmjeiből egy új *Isteni színhátek* formálódik: korunkat nem egy-egy szereplő sorsában, hanem monumentális tablókön ábrázolja. Nemcsak az érzékiség furora, a megtapasztalás gyönyörűsége hajtja, amikor az egész világot kívánja filmre venni, hanem a dantei kíváncsiság is, hogy saját korát a lehető legteljesebben átélje és megértse. Ginger és Fred szerepe — akárcsak az *édes életben* elmerült, Rómában tévelygő Marcello Rubinié,

a *Nyolc és fél*, a *Róma*, az *Amarcord* Fellini-alteregójáé, a nők városába tévedt utazóé, az *És a hajó megy* narrátoráé — az, hogy elvezessen bennünket a történések sűrűjébe. „Egy vasárnap délutáni tévéstúdió — mondja a rendező — ugyanazt jelenti, amit *Az édes életben* a Via Veneto, vagy a *Nyolc és félben* Caracalla termái, azt a Jellemző Helyet, ahol sürítve található mindaz, ami társalmunkat jellemzi”.

Nem véletlen, hogy a show-műsort egy csillogó-villogó tükörkatedrális díszletében celebrálja a lutex-zakós műsorvezető; Ginger és Fred nyomán a Szentélybe léphetünk be. Fellini filmje napjaink új világvallásáról szól. Ennél egyértelműbben még nem tárta elénk senki a nyilvánvaló, eléggé nem tudatosuló tény, miszerint a tévékorszakban élünk. És ennél keményebb kritikát sem mondtak még erről az új korszakról.

Az új vallásban Fellini a barbárság beteljesülését véli felfedezni. Elfogultan, vetheti ellen a józan, nyugodt elme. A képernyőn nemcsak az itt megidézetthez hasonló ostoba és hazug show-műsorok láthatóak, hanem Shakespeare, Leonardo da Vinci, sőt Fellini is. A televízió minden igénynek meg akar felelni, az igénytelenségnek is. Csakhogy az a műsor, amelynek nincs rendező elve, csakis a barbároknak kedvez. A kultúra ugyanis nem szokások és parancsolatok halmaza, hanem világszemléleti rendszer. Amikor azonban bekapcsoljuk a művészetet és giccsot, tudományt és babonát, politikát és közömbösséget egyszerre propagáló televíziót, egy szétrobbant civilizáció törmelekei röpködnek felénk. Kulturális értelemben már Másnap, a katasztrófa után élünk. Amiért természetesen nem a televízió a felelős, a tévé „csak” betetőzi, és visszafordíthatatlanná teszi az összeomlást azzal, hogy

a leépülést diadalmas fellendülésként ünnepli.

Az azonosulásra és különbözőzésre módot nyújtó közös értékrend, kultúra nélkül természetesen személyiséggé sem válhatunk. A show-műsor szereplőgárdája érzékletesen jelzi, hogyan fest a tévékorszak „új embere”. Ma már nem az a példakép, aki bölcsességben, művészi érzékenységben, mesterségbeli tudásban, politikai és üzletemberi éleslátásban és tetterőben az átlag fölé emelkedik. Hogy kiből lesz sztár, az immár nem annyira tehetség és szorgalom, mint inkább szerencse dolga. Aki az emberrablók fogságába esik, vagy férfi létére egyszer csak nőnek kezdi képzelni magát, bizony számíthat másfél perc adásidőre. Annak pedig, aki torzán jön a világra vagy egy híresség hasonmásának születik, soha nem lesz gondja arra, hogyan válják valakivé. A műsorvezető („akiből — mint Fellini a filmmovellában írja — csak úgy árad a hamis kedélyesség, a hamis tisztélet, a hamis érzelmesség és a hamisítatlan alpáriság”) ezeket a szerencsétlen páriákat Fortuna kegyeltjeként mutatja be a nézőknek. Az *Őnökön a sor* azonban nem csupán szemképráztató show, hanem tanóra az érvényesülés iskolájában. Ezért a szerencse fiain kívül bemutatja azokat is, akik önerejükkel lettek csodalények. Az amazonasi magust, akinek a pillantása teherbe ejti a nőket, az asszonyt, aki egy Sirius-lakó szeretője lett (mert az végre „megérti” őt), a levitáló szerzetest, a túlvilág hangját magnóra vevő öregasszonyt. És akinek a személyvesztéshez és a transzcendenciához nincs gusztusa vagy tehetsége, az választhat nyersebb módszereket is. A legfélelmetesebb lehetőséget az a félszeg fiú képviseli, aki a szálloda előtt sétálgató Ginger körül ógyeleg, lesve az alkalmat, hogy megölhesse: „Holnap én is benne leszek a tévében” — sutogja el reményességét kiszemelt áldozatának. Miért is ne? A műsor legnagyobb sztárja egy tömeggyilkos mafiózó, aki a megbánás legcsekélyebb jele nélkül, egy filmcsillag arisztokratikus göggyével engedni kísértetni magát a rendőrökkel. Hát persze, rémtetteivel hatásosabban borzolta a nézők idegeit, mint a legizgalmasabb thriller. Ez a műsor jótémény: minél nehezebb személyiséggé válni, annál könnyebb a televízió segítségével annak látszani.

És akit a könnyű sikereknek ez a hatásos példatára sem tud eltántortani attól, hogy *odakint* keresse a boldogulást, azt az újra meg újra visszatérő reklámok terelgetik az „igaz útra”. Amelyet az immár reklámhős-ként megidézett Dante is a fogyasztásban talál meg. A Fellini készíttette önleplező reklámokban az „édes élet” mintája: Trimalchio lakomája, a szexszel fűszerezett „nagy zabálás”.

A fogyasztásnak nincs határa, csak

a végkimerülés vethet véget neki. Nincs megállás a tévézésben sem. A tévéműsort akár a kábítószert, mind nagyobb dózisokban kell a nézőnek magához vennie. És leszokni róla éppolyan gyötrelmes. Jaj annak, aki megpróbálja! „Soha, soha többé! — hüppögi Pietruzza Silvesteri aszszony, a megtért eretnek, aki pénzért képes volt egy hónapra lemondani a tévézésről — Rettenetes volt!... Nem szabad így kísérletezgetni szegény emberek bőrére, mikor öregek meg gyerekek vannak a háznál”. Mivé is lennének a tévé-infúzió nélkül! Hogy mivé leszünk általa, arról a műsorvezető természetesen nem szól. Fred szerint (aki a maga hetvenkedő módján készül is arra, hogy felismerését megossza a képernyőre meredő olaszok millióival): „televídiótáv” a tévékészülékhez láncolt, ítélőerejétől és koncentráció képességétől megfosztott lényekké. (És a csatornák és

életképes. Az egyházi hatalom sorsa sem lehet más. *Az édes élet* csodajelenetében vagy a *Róma* gyilkos iróniájú vatikáni divatbemutatójában még azt láthattuk, miként használja fel az egyház valamiféle új ellenreformáció, új barokk jegyében a látványosságipar fogásait és csatornáit, ebben a filmben viszont már azt látjuk: a klerikusnak tévésztrárrá kell válnia ahhoz, hogy felfigyeljenek rá.

Fellini ugyan azt állítja, hogy hisz a „jó televízió” lehetőségében, elképzelni azonban a jelek szerint nem tudja. „*Az édes élet* annak idején annak a pillanatnak állított emlékművet, amikor az olasz társadalom a katolikus erkölcsiséget a fogyasztói hedonizmussal cserélte föl. Meglehet, a *Ginger és Fred* pedig annak a pillá-

„Ott függ hatalmasan és baljósan a Csillók”
(Giulietta Masina és Marcello Mastroianni)

alomból nincs ébredés: minden lakásban ott állnak a tévékészülékek.

De azért még itt is van némi reménység: Ginger és Fred, a két roszakatg parkettáncos, akit a tévémoloch nem tud bedarálni. Pedig hosszú időn át úgy tűnik föl, hogy az örök bakfis és a kiöltözött öreg clochard, akik megkísérlik elhitetni magukkal a közönséggel, hogy nem fogott rajtuk a visszavonulásuk óta eltelt harminc esztendő, nagyon is beleillik abba a spektakulumba, amelyben mindenki többnek akar látszani, mint amennyit ér. De a feladat, amelynek berozsádodott lábbal és félelemtől bénult izmokkal igyekeznek megfelelni, lassanként előhívja emlékezetünkől a tévékorszak előtti idők, ifjúságuk szellemét. És kezdenek résbredni, hogy a torzszülöttekkel, hasonmásokkal, szemfényvesztőkkel szemben, ha nem is felsőfokon, mint Fred Astaire és Ginger Rogers, mégiscsak *tudnak* valamit. Többet is, mint szteppelni: egy kihalt kultúrát őriznek magukban. A gyógyulás filmje ez is, akár a *Nyolc és fél*. Ginger és Fred megérti, hogy a spotlámpák fényében reménytelenül „démódé”-nak mutatkozó elveik és szokásaik sokkal emberibbek és értékeesebbek, mint az új stílus, amivel fel kellene cserélniük. És mikor is élnék át a megvilágosodás pillanatát, ha nem akkor, amikor körülöttük minden elsötétül, amikor az áramszünet pár percere megakasztja a show forgatagát. A sötétben és a csendben, midőn alkalom kínálkozik az elmélyülésre, és vágy ébred a beszélgetésre, a televízió (ez a fénylő lidérc) elveszti hatalmát a lelkek fölött. És ez az öt perc elég, hogy Ginger és Fred visszataláljon önmagához és egymáshoz, most már újra felgyulladhatnak a Jupiter-lámpák, most már nem kell szökniük, akár táncolhatnak is, akár hibázhatnak is, méltóságukon többé nem eshet csorba.

Rómában megfelelően beállított antennákkal 66 tévéadás fogható, provokál a film végén megszólaló narrátor. Hogyan is rendíthetné meg két ember ellenállása a televízió monstruózus uralmát. De talán mégsem így van, ebben a harcban talán a klasszikus taktikai elv fordítottja az igaz, és a védekezés a legjobb támadás. A lélekhez keskeny ösvény vezet, míg önként vagy kitéhetetve meg nem adjuk magunkat, egyszál magunkban is védhető.

SCHUBERT GUSZTÁV

Ginger és Fred (Ginger e Fred) — olasz, 1985. Rendezte: Federico Fellini. Írta: Tonino Guerra, Tullio Pinelli és Federico Fellini. Kép: Tonino Delli Colli és Ennio Guarnieri. Zene: Nicola Piovani. Szereplők: Giulietta Masina (Amelia Bonetti, „Ginger”), Marcello Mastroianni (Pippo Botticella, „Fred”), Franco Fabrizi (A műsorvezető), Martin Blau (A rendezőasszisztens), Frederick Von Ledenburg (Az admirális), Henri Lartigue (Fra Girolamo), Augusto Padoa (A tranzvezető), Francesco Casale (A maffiózó), Salvatore Billa („Clark Gable”), Leonardo Petrillo („Marcel Proust”). Gyártó: Alberti Grimaldi. *Feliratok.*

tévéársaságok számának növekedésével még inkább így lesz: a távkapcsoló gombjait türelmetlenségében (néhány másodpercnél tovább ugyanis már semmi sem köti le) és félelmében (hátha valamiről lemarad) hisztérikusn nyomkodó néző állandó hőse kezd lenni a filmeknek.)

Mint minden cirkusz, ez az elektronikus vurstli is hatalmas eszköz: a CST adótornya nem fárosz, fényoszórója inkább úgy pásztazza az éjszakát, mint az örök reflektora a börtönudvart. Hogy lehet-e belőle a szellem világitótornya? Elvben igen: hiszen minden találmány kétarcú, építésre és rombolásra egyaránt használható. Cuius regio, eius religio. A felvilágosult hatalom nyilván jóra használja az új médiát. Csak hogy a kormányok egyre kevésbé urai a televízióknak.

A politikus némaságra kárhoztott névtelen senki a képernyő segítségével nélkül, míg a televízió nélküle is

natnak lesz az emlékműve, amelyben az átélt valóság cserélődött föl az ábrázolt valósággal, és beköszöntött a hamis, ernyedő és hipnotizált képkorszak”. — nyilatkozta Fellini a forgatás közben. És így is lett. A *Ginger és Fred* egy legendásan éles szemű rendező látomása a McLuhan-galaxis katasztrófális győzelméről. A fény évszázada — micsoda kaján történelmet élünk! — megadta a kegyelemdőfést a felvilágosodásnak, a klasszikus európai civilizációnak. Féltő, hogy a tévé és videó teremtő erejének bizonyítására már nem lesz lehetőség.

Fellini rémálmaiból (és az utóbbi években csak ilyeneket forgat) többnyire van menekvés: a *Zenekar* belviszályainak a vasgolyó rombolása vet véget, Snaporaz felriad lidérenyomásából, a hanyatlásvégi Rómának maradékát menekítő Bárka nem a hullámsírba süllyed, csak a Cinecittá kartonhajjai közé. Ebből az új rém-